

AŞIK İSRAFİL ÖRNEĞİNDE AŞIK TARZI HİKÂYE TASNİFİNİN GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Erdoğan ALTINKAYNAK*

Özet: Aşık İsrail Uzunkaya, 1957 yılında Ardahan'ın Çıldır ilçesi, Eşmepınar (Purut) köyünde doğmuştur. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi aşıklık geleneğinin günümüzde canlılığını koruduğu bir coğrafyadır. Bu coğrafya içinde özellikle Çıldır'ın günümüze kadar kendine özgü bir geleneği ve ekolu bulunduğundan, çok sayıda aşığın çıkmasına tanıklık etmiştir.

Aşığın, çeşitli örneklerle bağlantı kurularak aktardığımız kuramsal bilgilere, aşıklık geleneğine, tür ve şekil bilgisine ve daha geniş Türk dünyası coğrafyası ile ilgili anlattıklarımıza da ilgi duyduğunu gözlemledik. Tüm bu olgular aşığın hikâye tasnifi ile ilgili düşüncelerinin olgunlaşmasına katkıda bulunmuş ve hikâyelerini buna uygun biçimde tasnif etmiştir. Bu hikâyeler, Ramazan Korkmaz'ın ricası üzerine yazılan Aşık Şenlik'in kızı Gülenaz Hanım'ın hikâyesi ile bizim konuşmalarımızdan ortaya çıkan Erdoğan ile Almagül, Kanlı Beşik, Gülşah ile Alişan gibi hikâyelerdir. Şu ana kadar aşık 10 hikâye tasnif etmiştir.

Bu çalışmada, Aşık İsrail'in hikâye anlatma örneklerinden yola çıkarak aşık tarzı hikâye tasnifinin hem içerik hem de yapısal açıdan güncel durumunun incelenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Aşık İsrail, Hikâye Tasnifi, Gelenek, Fasal, Anlatma Geleneği*

Current Situation of Minstrel Style Story-Telling Classification and the Example of Aşık İsrail

Abstract: Aşık İsrail Uzunkaya was born in 1957 in Eşmepınar (Purut) village, Çıldır district, Ardahan. The tradition of minstrelsy still maintains its existence today in Northeastern Anatolia Region. In this region, especially Çıldır has witnessed the emergence of many minstrels up to now, as it has a unique tradition and school of its own.

During field research, we observed that Aşık İsrail was also interested in the theoretical information we conveyed through various examples, the tradition of minstrelsy, knowledge of genre and form, and what we explained about the wider Turkish geography. All these facts contributed to the maturation of the minstrel's thoughts regarding story classification, and he classified his stories accordingly. These are the story of Aşık Şenlik's daughter Gülenaz Hanım, written upon the request of Ramazan Korkmaz, and the stories that emerged during our conversations, such as Erdoğan and Almagül, Kanlı Beşik (Bloody Cradle), Gülşah and Alişan. So far, Aşık İsrail has classified 10 stories.

In this study, we mainly aim to examine the current situation of minstrel style story-telling classification in terms of both content and structure, based on Aşık İsrail's storytelling examples.

Keywords: *Aşık İsrail, Story Classification, Tradition, Introduction, Story-Telling Tradition*

1. Aşık İsrail Kimdir?

1.1. Hayatı

Aşık İsrail Uzunkaya, 01. 01. 1957 Eşmepınar köy (Purut) / Çıldır / Ardahan doğumludur. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi (Kars – Ardahan – Iğdır – Artvin) illeri aşıklık geleneğinin canlılığını koruduğu bir coğrafyadır. Bu coğrafya içinde Çıldır'ın ayrı bir yeri vardır. En çok aşık yetiştiren bir ilçemizdir. Bunun da sebebi özellikle Terekeme Türklerinin yoğun olarak yerleştiği bir yer ve Doğu Anadolu bölgesi aşıklarının üstat olarak tanıdığı, kabul ettiği Aşık Şenlik'in Çıldırlı olmasıdır.

Köyündeki ilkokulu bitirdikten sonra eğitimine devam etmemiştir. İlkokulda da başarılı bir öğrenci değildir. İlkokulu yedi yılda bitirebilmiştir. Rivayetlere göre çok yaramaz bir öğrencidir. Almina olmasından dolayı teni ve saçları beyazdır. 15 yaşında iken geçirdiği bir trafik kazası nedeniyle sağ gözünü kaybetmiş, diğer gözünde de hasar meydana gelmiştir.

Okul yılları dahil olmak üzere ailesinin geçim kaynağı olan hayvancılık ve hayvancılığa dayalı tarım ile uğraşmıştır. Askerliğini ise gözlerindeki engelli olmasından dolayı kırk gün yapmıştır.

Geçim kaynağı yaşadığı yöreye uygun olarak hayvancılıktır. Ek gelir kaynağı ise aşıklık geleneği içinde kendisine verilen bahşiş ve hediyelerdir.

* Prof. Dr. Ardahan Üniversitesi, İBEF, TDE Bölümü. erdoganaltinkaynak@ardahan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1105-0479.

Ailesi o doğduğunda, yoldan geçen ilk yolcuya sorarak vermiştir. Ailenin köydeki lakabına “Tembeller” veya “Karabedeller” denilmektedir. 1978 yılında Tevriiz Hanım ile kurduğu ailenin dördü kız biri erkek beş çocuğu vardır.

Ailesinde anne tarafından müteveffa Tahir Taşdemir saz çalıp söylemektedir, aşıklık yapmamıştır. Baba tarafından ise Abdullah Uzunkaya da aynı şekilde saz çalıp türkü söylemektedir. Her ikisinin de kendilerine ait şiirleri olduğu bilinmektedir.

İsrafil Uzunkaya Çıldır merkezli Aşık Şenlik Derneğine üyedir. Kültür Bakanlığına kayıtlı aşıklarımızdandır.

Örgün dini eğitim almamıştır. Köyü ve çevresindeki yaşlı ve eğitimli kişilerden öğrendiği bilgilerle dini bilgisini oluşturmuştur. Kula kulluk etmeyi, dalkavukluğu, toplumu ayırtırmayı, Türk toplumunun tasvip etmediği yaşam tarzını kesinlikle reddetmektedir. Her ne kadar dini vecibeleri yerine getirmekten uzak olsa da sağlam bir itikada sahiptir.

Yöredeki aşıklık icrası davetlerine katılmıştır. Çeşitli üniversitelerde, uygulamalı derslere katılmıştır. Bununla birlikte çok sayıda katılım belgesi ve şilti vardır. Kars'ta düzenlenen 4 adet aşıklar şölenine, Çıldır'da düzenlenen “Uluslararası Aşık Şenlik Aşıklar Şöleni'ne katılmıştır. Yurt dışı gezilerine komşu ülke Gürcistan'a çıksa da sanatını icra etmemiştir. Ardahan, Çıldır ve civarı konulu belgesellerde âşık olarak rol almıştır.

İsrafil Uzunkaya aşık edebiyatı tür ve şekillerinin hemen her alanında ürünler veren bir aşığımızdır. Bununla birlikte aşık edebiyatı alanında pek rastlamadığımız “satranç” şekline ait ürünleri ve “akrostiş”leri de vardır.

Bade içmeye inanmaktadır fakat kendisi ile ilgili olarak sorulan soruya “o benim ile Allah arasında gizlidir, söyleyemem” diye cevap vermiştir.

Bazı şiirleri ses sanatkarları ve müzikologlar tarafından bestelenmiştir.

Saz çalmayı bir heves ile kendi kendine başlamış daha sonra Aşık Yılmaz Şenlikoğlu'nun yönetiminde öğrenmiştir. Kendisine usta olarak Yılmaz Şenlikoğlu (Aşık Yılmaz), Dursun Durdağı (Pünhani), Mehmet Oktay (Erkanı) gibi isimleri saymaktadır. Yetiştirdiği veya yetişmesine katkı sağladığı çırakları olarak Alperen Topkaya, Yavuz Timur, Bora Karasu, Faruk Erdoğan, Tunay Aksu gibi isimleri saymaktadır.

1.2. Hikâyeleri

Gülşah ile Aliş (Alişan)

Ramazan Bey Hikâyesi

Kars Ayaz

Azerbaycan Destanı: Karabağ Hikâyesi

Hasan Mirza Bey ile Sara Hanım

Sürgün

Ferhat Bey ile Gülşah Hanım

Ah Şu Hudutlar Olmasaydı

Cancivan Bağları: Garip Bey ile Gülenaz Hanım

Erdoğan ile Almagül

1.3. Hikayelerinin Epizotları

Gülşah ile Aliş (Alişan)

- Gülşah, Devran Bey'in kızı, Aliş ise ölen kardeşinin oğludur. Babası olmadığı için Aliş'e Devran Bey bakar.
- Ermeniler göçleri döneminde Devran Bey'in eşi Naz Hanım, bir gece rüyasında eşini ve çocuklarını ateşler içinde görür ve kocasına; “Ermenilerin güzergahından taşınalım ailemize zarar gelmesin” der. Ancak Devran Bey yurdunu terk etmek istemez.

- Ermenilerin baskını sırasında Aliş ve Gülşah mühimmat trenine binerek kaçarlar. Aliş bu sırada işine yarayacak silahları aldıktan sonra treni havaya uçurur ve Gülşah'la birlikte kaçarlar.
 - Yolda karşılarına çıkan ceylanlar çocuklara yol gösterir ve onları bir çobanın yanına götürür.
 - Gülşah, annesi Naz Hanım'ı rüyasında görür. Kadın ona; “turnalar size yol gösterecek ve Sarıkamış ormanlarını aşacaksınız” der.
 - Yolda karşılaştıkları bir pir kendilerine eşlik eder ve Çakal Deresi'ni aşarak turnaların peşinden Çıldır'a doğru yol alırlar.
 - Kars'a vardıklarında karşılarına çıkan Ermeni Gafur Bey, çocuklara bahara kadar Çıldır'a gitmenin mümkün olmadığını ve yanlarında kalıp ona yardımcı olmalarını söyler.
 - Çocuklar Gafur Bey'in yarı aç yarı tok yaşayıp onun için çalışırlar.
 - Ancak Aliş, kendilerini çalıştırmak isteyen Gafur Bey'i öldürür ve karısı Vasilya Hanım'ın akrabalarının köyüne doğru yola çıkarlar.
 - Vasilya Hanım'ın kardeşi İshak Bey onlara sahip çıkar ve Vasilya Hanım'la birlikte bir diğer kardeşlerinin yanına göndermek ister.
 - Ancak Gafur Bey'in kardeşlerinin İshak Bey'in evini basacağını öğrenen Aliş, İshak Bey'e yardım etmek için döner ve girdiği çatışmada yaralanır. İstikam Bey tarafından tedavi edilir ve iyileşir.
 - Gülşah ise rüyasında Aliş'in kaybolduğunu görmesinin ardından Vasil ve Vasilya'nın yanından ayrılır. Yolda Kuva-yi Milli'ye birliklerine rastlar ve kendisini Çıldır'a götürmelerini ister.
 - Bu sırada Aliş ise orduya katılır ve asker olur. Burada karşılaştığı Suhara'lı bir askerle Gülşah'a bir mektup yollar.
 - Akrabaları tarafından evlendirilmek istenen Gülşah, rüyasında annesini görür. Annesi; “turnaları takip ederek Çıldır'a gitmesini söyler”.
 - Gülşah, Çıldır'a vardığında çocukları olmayan bir aile tarafından sahiplenilir. Ancak onlarla hiç konuşmaz.
 - Gülşah, bir elma bulur. Gaipten bir ses, elmayı kendisini sahiplenen karı kocaya vermesini, böylece bir oğulları olacağını ancak adını kendisinin koyacağını söyler.
 - Elmayı yedikten sonra dünyaya gelen oğlana, eve gelen bir ihtiyar Hacı Murat Han adını koyar.
 - Gülşah, zamanla kendisini evlat edinen Dursun Bey'in Aliş'in mektup gönderdiği asker olduğunu ve onun Şark cephesine gittiğini öğrenir.
 - Gülşah bir gece rüyasında asker elbiseli Alişan'ı görür. Alişan ona: “senin yerin güvenli, sen bekle. Önce vatan” der.
 - Savaş biter, Cumhuriyet kurulur ancak Alişan dönmez. Bu sırada Gülşah, Dursun Bey'in yeğeni Kâmil ile evlenir.
 - Yıllar sonra Alişan döner ve Gülşah'ın öldüğünü öğrenir. Alişan mezarın başına ulaştığında mezarın yandığını görür ve su dökerek söndürür.
 - Ancak bu sırada Alişan'da sırta kadem basar ve mezarın üzerinde kanlı bir bayrak açılır.
 - Rivayete göre Alişan, Batı cephesinde şehit düşmüştür ve Gülşah'ın mezarına su döken onun ruhudur.
- Ramazan Bey Hikayesi**
- Ahıska beylerinden Alaattin oğlu Sümmani Bey, iyi eğitilmiş, at ve av sevdalısı bir yiğittir.

- Babasının üç nasihatini kendisine ilke edinir. Bunlar; Oğuz, at biner ancak kaçanı kovalamaz, düşene kılıç çekmez ve ağzından ateş çıkan bir kuş ve yaralı bir ceylan görünce hayvana yardım eder.
- Av sırasında ağzından ateş çıkan Murgu Semender kuşunu ve bir yaralı ceylanı görür. Yaralı ceylanı avcının elinden kurtarır.
- Avcı, Sümmani Bey'i Raşid Paşa'nın kızı olan badelisi Gülçimen Hanım'ın sarayına götürür.
- Sümmani Bey, saraya geldikten sonra hasta olan Gülçimen Hanım'ı iyileştirecek sarı keçiye vurur ve Gülçimen Hanım iyileşir.
- Sümmani Bey ve Gülçimen Hanım kavuşurlar ancak Raşid Paşa'nın kızını bir sultanın oğluna vermek istemektedir.
- İki aşık Hılport Ezelhan'ın yardımıyla Saruhan bağlarına kaçarlar.
- Sümmani Bey, yolda abdest alıp uyur ve rüyasında bir ceylanın kendilerine yol göstereceğini görür. Uyandığında gördüğü ceylanı takip ederler.
- Saruhanlı bağlarına ulaştıktan sonra karşılaştıkları Hacı Mahmut, gençlerin nikahını kıyar ve evlenirler.
- Raşid Paşa onların yerini öğrenip asker gönderir ancak bağın girişindeki aslanla kurt askerlere geçit vermez.
- Sümmani Bey'in babası Alaattin Bey, Raşid Bey'in konağına gider ve barış sağlar.
- Ardından hep birlikte Saruhanlı bağına gider ve iki aşığa düğün yaptıktan sonra evlerini kurar, Yerhanlı köyüne yerleştirirler.
- Sümmani Bey yalnız olmasın diye Saruhanlı Tataroğlu, Dağlı Hamza ve Aslan Bey'i de oraya davet eder ve yerleştirirler.
- İki aşığın Ruslar tarafından sürgün edilen aileleri de zamanla gelip Yerhanlı köyüne yerleşirler.
- Raşid Bey ve Tataroğlu çevresine topladıkları yiğitlerle birlikte Kars'a gider ve Kuva-yi Milli'ye saflarına katılırlar.
- Tataroğlu beraberindeki adamlarla birlikte Moskova'dan yardım getirmeye giderken Sümmani Bey Çıldır'da kalıp Kuva-yi Milli'ye birliklerine destek olur.
- Savaş biter, Cumhuriyet kurulur ve Sümmani Bey rüyasında gördüğü pirin verdiği elma ile bir erkek çocuk sahibi olur.
- Ancak çocuğa pirin verdiği ismi vermediklerinden çocuk hasta olur. Ölmek üzere iken yeniden kulağına ezan okunarak pirin verdiği isim konulan çocuk iyileşir.
- Ramazan adını alan çocuk büyüdüğünde doğuştan yetenekli olduğundan her alanda yeterli bir genç olmasının yanı sıra iyi de saz çalar.
- Ramazan Bey büyür ve okulda tanıştığı Naz Hanım'a âşık olur. Ancak eğitimine devam etmek için Van'a gider.
- Ramazan Bey, Van Kale'sinde uyuduğu bir esnada gaipten bir duyar ve ses ona: "Oğul yiğidin üç sevdası var. Biri vatan, biri kültür, biri de yar. Ama önce vatan. Karanlık çok olacak ama korkma sen ışığa karış" der.
- Ramazan Bey, üniversite okumak için Van'da n Erzurum'a gelir. Bu sırada Hılport Ezelhan'da onun durumdan haberdar olmak ve Nazhanım'ın mektubunu ulaştırmak için önce Van'a sonra Erzurum'a gider.
- Ramazan Bey rüyasında Şahin Bey'i görür. Şahin Bey ona "-Oğul, yarın kalk Abdurrahman Gazi türbesini ziyaret et" der.
- Üniversite hocası ise Ramazan Bey'e "-Oğul, sen edebiyatçı olup Kars – Erzurum bölgesindeki aşıkları derleyeceksin" der.
- Ramazan Bey hevesle işe koyulur.

- Bir gece rüyasında İbrahim Hakkı hazretleri ona “-Oğul sen güneşin doğduğu topraklara tekrar git, dünyayı keşfedeceksin” der.
- Ramazan Bey köyüne döndüğünde Nazhanım’ın başkasıyla nişanlandığını öğrenir. Ancak rüyasına giren pir ona “-Oğul vefasızca bel bağlama, sen Türk tarihine geçeceksin yoluna devam et” der.
- Ramazan Bey, Şenlik Baba’nın türkülerinin peşinden Suhara’ya gider. Şenlik Baba’nın evinde kaldığı zaman yine rüyasına giren Şenlik Baba ona “-Oğul, sen pir Ahmet Yesevi ve Korkut Ata soyunun devamısın, ülkeyi bu millet kurtardı, sizlere emanettir, toprağıyla, bayrağıyla ve kültürüyle” der.
- Ramazan Bey önce babasının dedikleri ardından rüyasına giren pirlere dediği üzere ışığa karışır ve zamanla Fırat Üniversitesi’nde hoca olur.
- Bir gün Nazhanım suya düşen mendilinin peşinden atlar ve Gürkan Bey isimli dostu onu kurtarır.
- Ramazan Bey Elazığ’da bey kızı olan Canan Hanım’a sevdalanır ancak Canan Hanım’ın babası onu sınamak ister.
- Bu sınanmadan da geçen Ramazan Bey, Canan Hanım’ı da yanına alır ve pirlere işaret ettiği üzere yeni üniversiteyi kurmak üzere Ardahan’a giderler.
- Ramazan Bey, Çapar Oğlu’nun tüm müdahalelerine rağmen hayalini gerçekleştirir ve Ardahan’a insanları ışığa karıştıracak olan üniversiteyi kurmak için harekete geçer.
- Ardından Hoca Yesevi’nin rüyasında söylediği üzere Tanrı Dağları’na davet edilir ve kuracağı üniversitenin temelini koymak için oradan toprak getirir.
- Ramazan Bey, dostları Gürkan, Erdoğan ve Orhan’la birlikte türlü zorluklara göğüs gererek üniversiteyi kurar.
- Rüyasında gördüğü Şahin Dede ona; “gün gelecek buradan uzaklaşacaksın ancak attığın tohum filizlenecek ve Çapar Oğlu ne yaparsa yapsın kurutamayacak” der.
- Rüyasındaki gibi olur. Ramazan Bey aldığı davet üzerine İstanbul’a gider ancak kendisine kurulan tuzağı fark ettiğinden istifa ederek tüm Kafkasya’ya kucak açan kendi kurduğu KÜNİB’in başına geçer.

Kars Ayaz

- Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Çıldır’dan İskender, Bedel oğlu Kazım ve Dede Şirin adlı üç genç orduya alınarak eğitim için Sivas’a gönderilirler.
- Eğitimleri sırasında Kars, Ağrı ve Artvin’in savaş tazminatı olarak Rusya’ya verildiğini öğrenirler.
- Gençlerin üzüntülerini gören Hasan Yusuf Paşa, Ardahan Demirköylü yaveri Rasim Paşa’yı çağırır ve gençlerin mektuplarını Çıldır’a ulaştırmasını, oradan da haber getirmesini emreder.
- Mektuplarla birlikte Kars’a ulaşan Rasim Bey burada Cenubi garbi Kafkas Cumhuriyeti’nin kuruluş hazırlıklarından haberdar olur.
- Kars’ta durumu gördükten sonra mektupları dağıta dağıta Çıldır’a doğru ilerler.
- Rasim Bey’in bölgede olduğunu öğrenen Rus birlikleri onu ararlar ancak bulamazlar. O, gençlerin mektuplarını ailelerine vermiş ve onlardan aldığı emanet ve mektuplarla birlikte Erzurum’da bulunan 9. orduya ulaşmıştır.
- Rasim Bey, Erzurum, Erzincan üzerinden Sivas’a ulaşır ancak her yerde Osmanlı ordusunun dağıldığı haberini alır.
- Sivas’ta Kars’tan gelip yerleşmiş olan Mihrali Bey’i bulur ve gerek ülkenin durumu gerekse gidecekleri Yemen cephesi hakkında konuşurlar.
- Rasim Bey zorlu bir yolculuktan sonra 174. Alaya döner ve getirdiği mektupları askerlere dağıtır.

- Rasim Bey, alaya döndüğünde Mihrali Bey'in beş yüz atlısı ile Yemen'e gönderilmek istendiğini söyler ve bunun sarayın bir tuzağı olabileceğini belirtir.
- Çok geçmeden Yemen'den Mihrali Bey'in şehit olduğu haberi gelir ve tüm alay yasa boğulur.
- Bir zaman sonra Mustafa Kemal 174. Alayın başına geçer ve gençlerden İskender Kaytaran onun askeri olur.
- Ancak Kazım Çavuş, Yunan'ın telefon telini keserek orduya büyük bir avantaj sağladıktan sonra şehit olmuştur.
- Dede Çavuş ise yaralı halde önce Kars'a sonra Çıldır'a ulaşır ve hasretle bekleyen yakınlarına Kazım Çavuş'un şehit olduğunu Kaytaran'ın da Mustafa Kemal'le birlikte savaşmaya devam ettiğini söyler.

Azerbaycan Destanı: Karabağ Hikâyesi

- Ali Erkan Bey ve Hürizat Hanım'ın, Mehti Han ile Ali Han adlı iki oğulları olur.
- Çocuklar doğduktan sonra babaları beşiklerinde kan görür ancak bunun ne olduğunu anlamazlar.
- Ermenilerin Karabağ'ı işgalleri sırasında Ali Erkan Bey şehit olur. Beşiğinde uyuyan Ali Han katledilir ancak Mehti Han sekinin altına düşerek hayatta kalır.
- Mehti Han'ı bulamayan Hürizat Hanım önce aklını yitirir ardından silah kuşanıp dağa çıkar.
- Mehti Han ise bir Türk subayı tarafından sahiplenilir.
- Dağa çıkan Hürizat Hanım'a şehitler bir aslan bir kurt ve bir ceylan suretinde yoldaş olurlar. Aslanın adı Şah Hüseyin, kurdun adı Kürşat, ceylanın adı ise Maral Ana'dır.
- Hürizat Hanım, yardımcılarının da desteği ile Karabağ'a yerleşen Ermenilere çok zaiyat verir.
- Hürizat Hanım, İbrahimov adlı bir askerle birlikte Ermeni ordusuna hayli zaiyat verir, ancak saatler sonra onları bulan asker İbrahimov'un üç saat önce şehit olduğunu söyleyerek şaşırır.
- Türk subayın sahip çıktığı Mehti Han büyümüş, Rüzgar adlı bir oğlu ile Yağmur adlı bir kızı olmuştur.
- Hürizat Hanım, Maral Ana'nın yardımı ile oğluna kavuşur ancak annesi olduğunu söylemez.
- Maral Ana, Hürizat Hanım'a yakında Karabağ savaşı olacağını ve boynundaki kalagayı Mehti Han'a vermesini, böylece ona kurşun işlemeyeceğini söyler.
- Kısa bir süre sonra Ermeni ordusunun saldırısı ile savaş başlar ve Mehti Han cephededir ancak boynuna asması gereken kalagayı evde unutmuştur.
- Hürizat Hanım, Maral Ana'nın yardımı ile oğlunu aramaya koyulur ancak tam bulduğu sırada Mehti Han vurulur ve şehit düşer.
- Hürizat Hanım, cenaze sırasında şehit İbrahimov'un, katledilen oğlu Ali Han'ın ve şehit düşen kocası Ali Erkan Bey'in hazır olduğunu görür.
- Karabağ düşman işgalinden kurtulur ve oradan getirilen toprak şehidin kabrine serpilir.
- Hürizat Hanım cenazeden sonra ortadan kaybolur ancak Bakü yakınlarında bir kadının ve bir kanlı beşiğin olduğu rivayeti dilden dile dolaşır.

Hasan Mirza ile Sara Hanım

- Mirza Bey değirmenci Mikail Bey'in kervancılık yapan oğludur.
- Malakan İstikam ise Mikail Bey'in değirmeni birlikte çalıştırdıkları dostudur. Onun bir şahin ve bir laçın kuşu vardır.
- Münevver Hanım bir gece rüyasında Hasan Mirza'yı zor durumda görür. İstikam Bey'in kuşları ise kervanı bularak Hasan Mirza'dan ailesine mektup getirirler.

- Hasan Mirza Bey kervanla yolda sırada rüyasında bir güzel görür ve ona sevdalanır.
- Kervan Kars' ulaşır ve malları pazara götürürler. Bu sırada Hasan Mirza, rüyasına giren kızını görür. Kız Cavvarlı köyünden Vasili Bey'in kızı Akça Hanım'dır.
- Ancak Akça kızın babası, kızını bir Müslümana vermeyeceğini söyler ve evi barkı toplayıp Kars'ı terk etmek ister.
- Fakat kızda rüyasında Hasan Mirza'yı görmüştür ve ona kendisini sevdiğini anlatan bir mektup ulaştırır.
- Onların Kars'ı terk etmeye çalıştıkları esnada Sara (Akça) Hanım kendini yerden yere atar ve gitmek istemez.
- Bu esnada Hasan Mirza Bey yetişir ve onların halini gören şehrin valisinin gençlerin birbirlerini sevdiklerini öğrenmesi üzere iki aşığın düğünü yapılır.
- Onların bir oğulları olur ancak adını koymak için iki tarafın anlaşamaması nedeniyle bir yolcudan çocuğa ad koymasına istenir ve çocuğun adı İshak Bey olur.
- Yıllar sonra Hasan Mirza kervanla yolda olduğu bir esnada Sara Hanım hastalanır ve ölür.
- İshak büyür ve dedesi öldükten sonra Malakan İstikam ile birlikte değirmeni işletmeye başlar. Hasan Mirza ise her sabah kalıp Sara'nın mezarına gider.
- İshak Bey, her Cuma akşama değirmene gelen peri kızı ile sohbet eder ancak köylülerin durumu yanlış anlayarak değirmeni basmaları ile oradan ayrılır ve İshak Bey'e peşinden gelmemesini söyler.
- Hasan Mirza, Revan'da ticaret yaptıkları bir sırada Maya Hanım adlı Aşkabatlı bir kızını satın alır. Kız tıpkı Sara Hanım'a benzemektedir.
- Hasan Mirza, Kars'a döndüğünde oğlu İshak'ı bulamaz. İshak Bey peri kızının peşinden Tanrı Dağları'na gitmiştir.
- İshak Bey bir köşk ve alt tarafından bir gözesinden bal diğer gözesinden zehir akan bir çeşmenin başında peri kızını bulur ve birlikte ortadan kaybolurlar.
- Hasan Mirza ise onun peşinden Tanrı Dağları'na gider ancak oğlunu bulamaz.
- Hasan Mirza'nın, Baydursun adlı bir Kazak'tan duyduğu rivayete yılda bir gün köşkün içinde gelinlikli bir kız ile yakışıklı bir erkek görünürmüş.

Sürgün

- Stalin'in sürgün ettiği halkların dramını anlatan hikâye, Borçalı'nın dağlık bölgesinde yaşayan ve evlat hasreti çeken Ali Eşref Bey ile eşi Zeliha Hanım'ın iki erkek çocuk sahibi olmaları ile başlar.
- Doğduklarında birinin sırtında yıldız, diğerinin sırtında hilal izi olan çocuklardan gözleri buluta benzeyene Bulut, diğerine Zafer adını koyarlar.
- Çocuklar eğitim için Tiflis'e gönderilirler. Bir gün güreş müsabakası yapıldığında çocukların sırtlarındaki izleri gören hocaları; "Türk Dünyası'nın gözü aydın olsun iki kahraman yetişiyor" der.
- Okulun Ermeni hocalarından Fıkar Bey'in, Zafer'i Ermeni çocuklara dövdürmesi üzerine Zafer hocayı öldürür.
- Zafer, hocayı öldürmesinin ardından kurduyla birlikte ormana kaçar. Eve gelen Rus çarının askerleri tüm aramalara rağmen onu bulamazlar.
- Zafer'in gidişinin ardından yıllar geçer ve ailesi nesillerinin devamlılığı için Bulut Bey'in evlenmesi gerektiğini söyler.
- Bulut Bey ise av sırasında karşılaştığı Mehmet Kemandar Bey'in kızı Nazlı Hanım'a sevdalanır.
- Ali Eşref Bey, Mehmet Kemandar Bey'in konağına gider ve Nazlı Hanım'ı oğluna ister, gençlerin birbirlerini sevdiklerini öğrenen Mehmet Kemandar Bey kızını verir. Kırk gün kırk gece düğün yaparlar.

- Evliliklerinden bir yıl sonra önce babasını ardından annesini kaybeden Bulut Bey hem onların acısı hem kardeşinin yokluğu ile oldukça zor zamanlar geçirir.
- Ardından Bulut Bey'in biri Fırat diğeri Ferhat adında ikiz oğulları dünyaya gelir.
- Bu sırada Rusya'da rejim değışmiş ve Türk köyleri sürgüne gönderilmeye başlanmıştır.
- Bulut Bey köylerin birer birer işgal edilmesi nedeniyle iki oğlunu Kars'ta yaşayan dostu Yunus Haydar Bey'in yanına götürmek için yola çıkar.
- Bu sırada köye baskın yapan Bolşevikler Nazlı Hanımla birlikte herkesi arabalara doldurup Tiflis'e götürüp trene bindirirler.
- Nazlı Hanım bu sırada bir mektup yazar ve Hasan Ali isimli bir Türk'le ya Bulut Bey'e ya da Yunus Haydar Bey'e ulaştırılmak üzere Kars'a yollar.
- Bulut Bey ise çocukları bırakıp dönerken yolda Hasan Ali ile karşılaşır ve olanlardan haberdar olur.
- Bu sırada Nazlı Hanım'ın içinde olduğu sürgün treni İbrahim Bey adlı bir yiğidin Ermeni askerini öldürmesiyle durdurulur herkes kaçmaya başlar.
- Kars sınırına yaklaştıkları sırada Zafer Bey komutasındaki bir orduyla karşılaşan sürgünler onların yardımıyla Ermeni askerlerini püskürtür ve onları Kars'a ulaştırırlar.
- Ancak Sibiryaya sürgüne gönderilen başka Türklerde vardır. Bulut ve arkadaşları oraya ulaşmanın yollarını ararlar.
- Bulut Bey bir yolunu Sibiryaya giden sürgün trenine biner. Oraya vardığında trenden atlayan ve baygın halde olan Bulut Bey'i Baydursun adlı bir Kazak bulur ve evine götürür.
- Bulut Bey aylar süren bir aramanın ardından sürgünde olan köylüsü Gürcü Roin Bey'i bulur ve ondan trenin durdurulduğunu Nazlı Hanım ve birçok kişinin kaçmayı başardıklarını öğrenir.
- Tekrar bir yolunu bulup Tiflis'e giden trene binen Bulut Bey ve Roin Bey, Tiflis yakınlarında trenden atlarlar ancak Stalin'in askerince yakalanarak Gazamet Kalesi'ne götürülürler.
- Gazamet Kalesi'nde ölüm odasına götürülen iki arkadaş, Roin Bey'in tanıdığı bir Gürcü'nün söylediklerini yapar ve nehre atlayarak hem ölüm odasından hem de kaleden kurtulurlar.
- Bulut Bey ve Roin Bey, ormanda Zafer Bey'in komutasındaki Türk ordusu ile karşılaşır birlikte Kars'a doğru ilerlemeye başlarlar.
- Ancak şehre yaklaştıklarında çıkan çatışma da Zafer Bey şehit düşer.
- Bulut Bey ise çocuklarına ve Nazlı Hanım'a kavuşmasına rağmen yıllar sonra bulduğu kardeşini kaybetmenin acısı içindedir.
- Zafer Bey'i vasiyeti gereği Kars'a defnedirler. Rivayete göre onun defnedildiği Göktepe'nin semalarında her ölüm yıldönümünde bulutlar birleşip ay yıldız şekli oluştururlar.

Ferhat Bey ile Gülşah Hanım

- İran topraklarında Şahin kalesinin hükümdarı Hasan Şah ile veziri Behman Bey evlat hasreti çekerlerken hükümdar, vezirine olurda birinin kızı diğerinin oğlu olursa evlendirmelerini teklif eder.
- Zaman geçer şahın Gülşah adında bir kızı, vezirin ise Ferhat adında bir oğlu olur.
- Ferhat, Tahran'da iyi bir eğitim aldıktan sonra döner ve şahın hazinedarı olur.
- Bir gün rüyasında bir pir görür ve Gülşah Hanım'ın elinden bade içerek ona sevdalanır.
- Aynı şekilde Gülşah Hanım'da rüyasında Ferhat'ı görür ve ona sevdalanır.

- Sarayda birbirlerinden habersiz yaşayan iki aşık bir gün has bahçede karşılaşır ve aradıkları sevdalıların aslında yanlarında olduğunu öğrenirler.
- Ancak durumdan haberdar olan şah, kızını vezirin oğluna vermek istemez.
- Bu sırada İsfahan şahı Ali Eşref Bey, Gülşah Hanım'ı oğlu Feyzullah'a ister. Şah gençlerin görüşmelerini kızının da istemesi halinde kızı vereceğini söyler.
- Bunu duyan vezir bir kardeşi Mehdi Han'la birlikte şahın huzuruna çıkar ve kızını Ferhat'a isterler. Ancak şah bu duruma sinirlenerek Mehdi Han'ı zindana attırır, veziri ve ailesini ise sürgün eder.
- Ferhat bir yolunu bulup kale kumandanı olan dostu Cevahir Bey'in de yardımı ile Gülşah Hanım ile buluşur ancak bunu duyan şah onları yakalatarak saraya getirtir.
- Şah kızını ve yanındaki cariyeyi odaya kapattırır, Ferhat Bey'i ise zindana attırır.
- Feyzullah Bey ise Gülşah Hanım'ı görmek için saraya gelmiştir. Ancak Ferhat'ın dostu Cevahir Ali ne olursa olsun onları kavuşturmaya ant içer.
- Cevahir Ali gece eğlencede sarayda herkesi sarhoş ettikten sonra Ferhat'ı, Mehti Han'ı, Gülşah Hanım'ı ve onun cariyesi Gülenaz'ı kaçıır.
- Ferhat ve beraberindekiler babasının nasihat ettiği üzere Huşirevan Kalesi'ne Ahmer Şah'ın yanına gitmek üzere yola çıkarlar.
- Feyzullah Bey ise beraberinde Yoltutmaz pehlivan ve askerlerle birlikte peşlerinden gider.
- Laçın dağlarına vardıklarına yolun kapalı olduğunu görürler. Ancak bir pir Ferhat'a görünür ve bir ceylanın onlara yol göstereceğini söyler.
- Ancak Feyzullah Bey ve askerleri onlara yetişir ve savaş başlar. Kılıcın, naranın sesi Ferhat'ın Kars'taki baba dostu Murat Han'a ulaşır.
- Murat Han ve pehlivanı Deli Poyraz hemen sese yetişir ve kavgaya başlarlar. Bu sırada Huşirevan şahı Ahmer Şah'ın kız kardeşi Mavide Sultan ve askerleri de yetişir.
- Ölen ölür, kalanları Huşirevan kalesine götürürler.
- Ahmer Şah'ın sorgusu üzerine her şey ortaya çıkar ve Feyzullah Bey Ferhat'tan özür dileyerek sağ kalan askerlerini alıp İsfahan'a doğru yola çıkar.
- Ahmer Şah, Gülşah'ı Ferhat'la, Cevahir Ali'yi Gülenaz'la, kendi kardeşi Mavide Sultan'la evlendirir.
- Behman veziri de karısıyla birlikte Kars'a getirterek kırk gün kırk gece süren bir düğün yaparlar.

Ah Şu Hudutlar Olmasaydı

- Ortasından geçen ince bir suyun Ermenistan ile Türkiye arasında sınır olduğu Halıkışla köyünde yaşayan biri Türk diğeri Ermeni iki dost aile ilerde birinin kızı diğerinin oğlu olursa evlendireceklerine dair söz verirler.
- Bir zaman sonra Ermeni Aros Bey'in Gülperçek adlı bir kızı, Türk Ali Osman Bey'in de İsmail Ali adlı bir oğlu olur.
- Sınırlar çizildikten sonra evleri ayrılan İsmail Ali ve Gülperçek birbirlerine sevdalıdır. Ancak Gülperçek'i Ermeni Gomar'da istemektedir.
- Sevdalıların sınırı geçip kavuşmalarını gören Ermeni subayı kızı karakola götürür ve babasına teslim eder. Ancak ona bir yolunu bulup onları kavuşturmasını söyler zira onlar sürgün edilecektir.
- Ancak kızda gözü olan taşnakçı Gomar, subayı tehdit eder ve bir daha böyle bir şey olursa onu şikâyet edeceğini söyler.
- Türk subayı Emir Bey, İsmail'in babasına Kars'ta bulunan Kazım Karabekir Paşa'nın yanına gitmelerini belki onun bir yol bulabileceğini söyler.

- Ancak Ermeni Gomar bu kavuşmanın önüne geçebilmek için Aros Bey ve ailesinin sürgün kararını çıkartır ve onları Revan'a götürülmek üzere yakaladır.
- Gülperçek ise durumu anlatan bir mektup yazar ve Arçiv adlı Ermeni subaya vererek İsmail'e vermesini söyler.
- İsmail Halıkışla'da, Gülperçek ise Revan'da kara sevdadan hasta vaziyette yatarlar. Doktorlar her iki gence de çare bulamaz.
- Kars'taki doktor İsmail'i Tebriz'de Abbas adlı bir doktora gönderir.
- Doktor Abbas, İsmail'in derdine derman bulamaz ancak onu Revan'da yaşayan dostu Doktor Hoset Bey'in yanına gönderir.
- İsmail, Hoset Bey'in yardımıyla Gülperçek'e ulaşır ancak Gomar onları görüp Taşnakçılara haber verir ve İsmail tutuklanarak Revan kalesinde hapsedilir.
- Ancak Doktor Hoset'in deli olduğu yönünde rapor yazdığı İsmail kısa zamanda hapisten çıkar ve yine doktorun yardımıyla Gülperçek'e kavuşur.
- İki genç ayrılık acısıyla gerçekten de deli divane olmuştur. Kızın babası, İsmail'in amcasına Türkiye'ye dönmesini gençler düzeldiklerinde onları da göndereceğini söyler.
- İsmail ve Gülperçek Demavnet Dağı'nda gezdikleri bir sırada sırta kadem basarlar.
- Hem Gülperçek'in ailesi hem İsmail'in ailesi ne kadar uğraşsalar da gençlerden bir haber alamazlar.
- Sonunda evlatlarından haber alamayan Aros Bey ve Ali Osman Bey eşleri ile birlikte ortadan ikiye bölünen köylerine geri dönerler.

Cancivan Bağları: Garip Bey ile Gülenaz Hanım

- Borçalı'nın Kaçağanlı köyünde Aşık Hasan'ın kızı olarak dünyaya gelen Gülenaz Hanım, yedi kardeşin en küçüğüdür.
- Gülenaz Hanım on beş on altı yaşlarına geldiğinde köyün en güzel kızlarından biri olur ve köyün birçok genci ona sevdalanır.
- Garip Bey ise iyi bir hekim olan Sayit Bey'in oğludur. On sekiz yirmi yaşlarına geldiğinde babası onu Cancivan bağlarını satın alması için Suhara'ya dostu Aşık Hasan'ın yanına gönderir.
- Garip Bey birlikte yola çıktığı dostu Tehle Kazım ile Suhara'ya vardığında çeşme başında Gülenaz Hanım'ı görür ve aşık olur. Aşık Hasan'ın kızı olduğunu öğrendiği ise onunla birlikte evlerine giderler.
- Aşık Hasan misafirleri karşılar ve birkaç gün sonra bağa gidebileceklerini şimdilik dinlenmelerini söyler.
- Gülenaz Hanım'da Garip'e sevdalanmıştır. Bu yüzden bir mektup yazar ve onun yatağına bırakır.
- Mektubu alan Garip, babasının hem gelip Gülenaz'ı kendisine istemesi hem de bağı görerek alması için dönüp babasını çağdırmaya karar verir.
- Gülenaz Hanım ise onun gidip dönmeyeceğinden korkar ve gitmeden bir kez görüşmek için amcasının kızından yardım alarak Garip'le buluşur.
- Gülenaz, kendisi babasından isterse hayır denmeyeceğini söyler ancak Garip, bunun edepsizlik olacağını ve gidip babasıyla birlikte döneceğini söyleyerek ayrılır.

Erdoğan ile Almagül

- Hemşin beylerinden Habit Bey'in oğlu Abbas Bey, Firdes Hanım ile evlidir. Ancak yedi yıl geçmesine rağmen çocukları olmamıştır.
- Habit Bey, yayladan dönerken uykuya daldığı bir sırada bir ses duyar ve ses ona; "derdinin dermanı elinin altındaki çiçektir. Götür onu oğlunla gelinine ver. Dövüş için yetiştirdiğin boğayı da kurban et, dağıt" der.

- Habit Bey denileni yapar ve Abbas Bey'in Nurşah adlı bir kızı ile Erdoğan adlı bir oğlu olur.
- Bu sırada komşularından Rüstem Bey'in de Devran adlı bir oğlu olur.
- Okul zamanları gelen çocuklar eğitim almaları için Tiflis'e götürülürler. Çocuklar Tiflis'te Abbas Bey'in dostu Apolon Bey ve oğlu Roin'e emanet edilirler.
- Aşıklığı olan Abbas Bey burada Gürcü Aşık Fikar ile atışır ve Aşık Fikar, Abbas Bey'in elini öperek aşıklığını takdir eder.
- Ancak Erdoğan Bey, çocukluk aşkı Diyar Hanım'dan ayrılıp Tiflis'e okumaya gitmek istemez.
- Diyar Hanım'da Erdoğan'ın gideceğini dostu Devran ile yaptıkları sohbeti duyarak öğrenir ve neden kendisine söylemedi diye gönül koyar.
- Diyar Hanım, yola çıkan Erdoğan Bey'in cebine bir mektup koyar ve Zoğan Bey'in kendisini istediğini annesinin de uygun gördüğünü yazar.
- Babası Erdoğan'ı Tiflis'e bırakıp dönerken oğlu onun cebine bir mektup koyar. Döndüğünde mektubu bulan annesi durumu Abbas Bey'e söyler. Abbas Bey ise; "okulu bittikten sonra gidip isteriz" der.
- Ancak babası Diyar Hanım'ı kendisinden oldukça büyük olan Zoğan Bey'le evlendirir.
- Diyar Hanım, Zoğan'ın kocalığını kabul etmemekle kalmaz derdinden hasta olur ve ölmeden son kez Erdoğan'ı görmek ister.
- Erdoğan Bey'de Tiflis'te gam içindedir. Durumdan haberdar olan Apollon Bey, Erdoğan'a, Devran Bey'e ve oğlu Roin'e birer at vererek ne olursa olsun gidip Diyar Hanım'ı getirmelerini söyler.
- Erdoğan Bey beraberindeki dostları ile Zoğan'ın kapısına onu öldürürler ancak Diyar Hanım'da son nefesini vermiştir.
- Diyar Hanım'ın na'sını alıp Çamlıhemşin'e gitmek isterken Zoğan'ın kardeşlerinin saldırısına uğrarlar. Devran Bey yaralanır ancak Erdoğan Bey ve Roin Bey peşlerinden gelen altı kardeşten beşini öldürürler.
- Cenazeyi yerine ulaştırdıktan sonra geldikleri yolda Tiflis'e döndükleri için hükümet güçleri Erdoğan ve Roin Beyleri bulamazlar.
- Anne babasının ifadesini alırlar. Onlarda Erdoğan Bey'in Tiflis'te okulda olduğunu söylerler.
- Ancak okula döndüklerinde kendilerinden şüphelenen Ermeni bir hoca gözünün üstlerinde olduğunu söyleyerek peşlerine takılır.
- Devran Bey'in iyileştikten sonra okula dönmesi üzerine Ermeni Hoca üç dostu polise ihbar eder ve uzun zamandır ortalarda olmadıklarını söyler.
- Okulu bitiren Devran Bey Türkiye'ye dönmek ister ancak ülkeden çıkması yasaklanmıştır.
- Erdoğan Bey ve Devran Bey'in babaları oğullarının mezuniyetine katılmak üzere Tiflis'e giderler. Ancak Devran Bey, Ermeni sevgilisinin kurduğu tuzağa düşer ve öldürülerek Kür Nehri'ne atılır.
- Bunun üzerine Erdoğan Bey ve Roin Bey'i Kazak ülkesine kaçırarak babaları, ardından Ermeni hocayı ve Taşnakçıları da öldürerek Türkiye'ye dönerler.
- Kazak ülkesine ulaşan iki dost, Roin Bey'in babasının nasihatı ile Ergali Bey'i bulur ardından Muhtar Avezov'un yardımıyla Abay Üniversitesi'nde doktora başlarlar.
- Erdoğan Bey'in kız kardeşi Nurşah Hanım'a elçi gelir ancak o kardeşi burada olmadan evlenmek istemediğini söyler ve Kazak ülkesine bir mektup gönderir.
- Bu sırada Roin Bey, hocasının kızı Maya Hanım'a âşık olmuştur.

- Erdoğan Bey bir gün Aral Gölü'nün kıyısında dolaşırken suda Diyar Hanım'ın resmini görür. Ancak bu elma toplayan Almagül Hanım'ın yansımasıdır.
- Erdoğan Bey bir süre kendisine gelemmez. Kendisine geldiğinde ise söz ile anlatamayacağını görünce bir şiir okuyarak derdini Almagül'e anlatır.
- Erdoğan Bey ile Almagül görüşür anlaşılır ancak Erdoğan Bey, kız kardeşi Nurşah Hanım'ın mektubunu alır ve bir ay içinde Türkiye'de olacağı yönünde cevap yazar.
- Zoğan'ın hayatta kalan tek kardeşi ise Hemşin yaylasını basar ve Abbas Bey tarafından öldürülür. Bunun üzerine orada kalamayacaklarını anlayan Abbas Bey ailesiyle birlikte Erzurum'un Oltu kazasına göç eder.
- Hemşin'e gelen Erdoğan Bey ailesinden kimseyi bulamaz ve jandarmaya ihbar edilmesi üzerine atına binerek Tiflis'e oradan da Kazak ülkesine döner.
- Erdoğan Bey, Kazak ülkesine döndüğünde babasından gelen mektubu alır ve onların Oltu'ya yerleştiklerini öğrenir.
- Erdoğan Bey'in hocası Muhtar Avezov ona; "oğlum sen tüm kaynakları mükemmel okudun, senin soyadın Altınkaynak olsun" der.
- Ailesinden gelen haberle herkesin iyi olduğunu öğrenen Erdoğan Bey bu sırada bir de yeğeni olduğu müjdesini alır.
- Roin Bey ise Abbas Bey'e bir mektup yazarak baharda Kazak ülkesine gelmelerini Erdoğan Bey'i kendisi gibi kültürlü bir hanımla evlendirmek istediklerini söyler.
- Ancak Erdoğan Bey'i haberi olmadan kendisini seven bir de Janna Hanım vardır.
- Ailesinin de gelmesi ile düğün hazırlıkları başlar. Ancak Janna Hanım ve Almagül'ü seven Kinyaz bir şekilde bu düğüne gölge düşürmek için uğraşırlar.
- Erdoğan Bey düğün sonrası Almagül'le birlikte Aral gölünde gezintiye çıkarlar. Ancak Kinyaz zehirli bir okla Almagül'ü vurur ve bindikleri kayığı batırır.
- Erdoğan Bey ne kadar uğraşsa da Almagül'ü kurtaramaz ondan geriye sadece kırmızı duvağı kalır.
- Erdoğan Bey tüm çabalara rağmen eski haline dönemez ve bir gün kayıkla göle açılarak ortadan kaybolur.
- Dostu Roin Bey tüm aramalara rağmen yalnızca ondan kalan elbiselere ulaşabilir.
- Almagül'ün babası ise Kinyaz'ı öldürür.
- Tüm aramalara ve beklemlere rağmen Erdoğan Bey'den haber alamayan ailesi Türkiye'ye döner.
- Aral Gölü'nün etrafında yaşayanların rivayetlerine göre; bu iki gencin resmi, suya battıkları günde, bir hortum ile gelinlik ve damatlık içinde göl üstünde belirir ve bir hortum ile kaybolur.

1.4. Sanatı

Şiirlerinin hikâyeleri yaşadığı çevreden, gezdiği coğrafyalardan, gündelik olay ve haberlerden, tarihi şahsiyetlerin hikâyelerinden oluşmaktadır. Kendi tasnifi on adet hikâyesi vardır. Bunlar: Gülşah ile Aliş (Alişan), Ramazan Bey Hikâyesi, Kars Ayaz, Azerbaycan Destanı: Karabağ Hikâyesi, Hasan Mirza Bey ile Sara Hanım, Sürgün, **Ferhat Bey ile Gülşah Hanım***, **Ah Şu Hudutlar Olmasaydı***, Cancivan Bağları: Garip Bey ile Gülenaz Hanım, Erdoğan ile Almagül'dür. Bunların dışında başka aşıklara ait Şahoğlu Şah Abbas, Kerem ile Aslı, Latif Şah, Köroğlu'nun kolları, Sümmani ile Gülperi, Ali Han ile Peri Hatun, Şeyh-i Senan hikâyeleri ve bölgede bilinen serencamları bilip söylemekte, anlatmaktadır.

2. Aşık Tarzı Hikâye Tasnifinin Günümüzdeki Durumu

Geleneksel hikâye anlatımında bir kalıp vardır:

- a. **Fasıl:** (Divan, tecnis ve hareketli bir türküden oluşan ve hikâye ile bağlantılı olmayan kısım.)
- b. **Döşeme:** (Hikâyeden ayrı bir şiir veya tekerleme kısmı)
- c. **Asıl hikâye** (Anlatılacak hikâye. Bunun da kahramanın ailesi, kahramanın kahramanlığı, kahramanın dönüşü ve mutlu son kısımları vardır.)
- d. **Duvak kapama** (Genellikle Köroğlu destanından bir türkü ve dinleyenlere hayır dua, iyi dilekler dilenen kısım.) (Boratav, 2018: 65-68).

Neden Aşık İsrail'in hikâyelerini örnek aldığımız merak konusu olabilir. Gelişen teknoloji ve değişen dinleme ve izleme zevki nedeniyle genç ve orta yaş kuşakların artık bu tür geleneklere ve icralara itibar etmemesi nedeniyle bırakalım yeni hikâye tasniflerini eskiden beri var olan ve pek çoğu anonimleşmiş durumdaki hikâyeleri bile tamamen bilemeyen veya ezberleyip yeni kuşaklara aktaracak durumda olan sanatçılara rastlayamıyoruz. Aşık İsrail ile tanışmamızdan ve yönlendirmemizden sonra on üç sene tamamen kendi ürünü, yeni ve telif on adet hikâye oluşturdu. Bu hikâyeler 2023 yılında Kültür Ajans yayınlarından okurların hizmetine sunuldu (Altınkaynak, 2023).

1996 – 2023 yılları arasında Kars – Ardahan – Iğdır – Erzurum – Bayburt bölgesinde yaptığımız derleme ve toplama faaliyetleri esnasında çok sayıda aşık ile karşılaşmış onlardan hikâyeler dinledik. İcra ortamında da tespitlerde bulunduk. Daha önce de derleme ve toplamalarda bulunuyorduk. Lisans dönemiyle başlayan (1980) meslek hayatımız sürecinde profesyonel veya amatör halk sanatkarlarından hikâye dinledik ve derledik. Bu süre içerisinde geleneğin gittikçe zayıfladığını ve pek çok unsurun terk edildiğine de şahit olduk. Geline son noktada elimizde bulunan bir hikâyeci aşığımızın ürünleri üzerinden değişim ve dönüşümü burada göstermeyi uygun gördük.

Geçmiş ile günümüz arasındaki farklara gelince, geleneksel kalıp olarak:

1. Aşık İsrail'in defterlerinde yer alan hikâyelerde fasıl kısmına ait bir kayıt yoktu. Ancak hikâye anlatımında zayıf da olsa böyle bir kısmın mevcudiyetini görüyoruz ama bu da “döşeme” bölümünü durumundadır. Bu durum diğer hikâye anlatıcılarında da (Dursun Durdağı, Mehmet Oktay Erkanı gibi) aynı şekilde karşımıza çıkmaktaydı. Aşıkların kendilerine geleneği hatırlatınca, hazırdaki durumu kabul edip, eski şekle dönmeyi tercih etseler de bunu sonraki anlatımlarında tekraren uygulamadılar.
2. Döşeme kısmında aşıklar kısa bir tekerleme, kendi malı bir şiir veya kalıp ifadelerle geçiştirmekteydiler. Fasıl ve döşeme kısmını bu şekilde geçiştirmelerinin sebebi ise zamandan tasarruf etmektir.
3. Asıl hikâye kısmı geleneksellik açısından birebir uygulanmaktadır. Kahramanın ailesi, kahramanın doğumu, kahramanın kahramanlığı ve mutlu son kalıplar içerisinde devam ettirilmiştir.
4. Duvak kapama bölümü eski anlatımlara göre daha geniş tutulmaktadır. Bunun da nedeni aşık kendi malı şiirlerini daha çok öne çıkarmak ve kendisini tanıtmak maksadı gütmesidir.

İçerik itibarıyla halk hikâyelerini tasnif yapanlar şu şekilde yapmışlardır:

- a. Aşk hikâyeleri
- b. Kahramanlık hikâyeleri
- c. Aşk ve kahramanlık hikâyeleri

Biz bu tasnife, iki ilave yaptık (Altınkaynak, 2019:37)*:

- d. Dini tasavvufi hikâyeler

* . Bu tasnifi Sosgertli Aşık Mehmet Hicrani'nin hikâyelerini yayınladıktan sonra o hikâyelerden hareketle yaptık. Bkz. (Erdoğan Altınkaynak, Aşık Mehmet Hicrani'nin Hikâyeleri, Konya, 2008, Kömen Yayınları)

e. Alegorik manzumeler

Aşık İsrail'in hikâyelerinde a, b, c tasnifine giren hikâyeler vardır. Ancak alegorik manzumelerine de şiirlerine ait defterlerde rastladık.

Üslup, dil ve motif açısından geçmiş ve günümüzü karşılaştırdığımızda:

1. Geçmişteki yöneticiler veya yönetici durumunda olan bey, ağa, şah, padişah, kadı, paşa gibi makamların yerini soylu, belediye başkanı, vali, kaymakam, rektör, cumhurbaşkanı, komutan olarak yer almaktadır. Hikâyelerdeki meslekler de buna benzer değişiklik göstermektedir.
2. Kalıp haldeki kadın ve erkek tasvirlerine yeni hikâyelerde rastlanılmamaktadır.
3. Olayların geçtiği sembolik coğrafyalar (Hindistan, Yemen, Çini Maçın, İsfahan gibi yerleşim yerleri) yerini bilinen coğrafyalara (Ahıska, Kars, Tiflis, Almatı, Çıldır, Arpaçay gibi) terk etmiştir.
4. Olağanüstü kahramanlar, yüce bireyler (Evliya, pir, Hızır vs. gibi) yerlerini yaşayan güçlü ve erk sahibi kişilere bırakmıştır.
5. Olağanüstü hayali yaratıklar ve hayvanlar yeni tarz hikâyelerde bulunmamaktadır.
6. Ulaşım araçları günümüz teknolojisine uygun olarak yeni tarz hikâyelerde yerini almaktadır.
7. Hikâyelerin nazım kısımlarında aşık atışmalarına ve karşılıklı söyleşiler eskisi gibi devam ettirildiği görülmüştür.
8. Geçmişteki hikâyelerde olayın kesin tarihleri belli değildir. Ancak günümüz hikâyeciliğinde olayların ve hikâyelerin zamanı hemen hemen kesin gibidir.
9. Geçmişte bir aşığın hayat hikâyesi gibi anlaşılan hikâyeler yerini yakın zamanda olmuş ve bitmiş olaylardan almaktadır. Mesela Karabağ Destanı bunlardan biridir. Ah Şu Hudutlar Olmasaydı hikâyesi ise Aşık Şenlik'in kızının hayat hikâyesi olup Çıldır ve çevresinde bilinmektedir.
10. Geçmişteki hikâyelerde kahramanların adları sembolik ifadeler içermesine rağmen günümüz hikâyeciliğinde sembolik adlar bilinen ve tanınan şahıs isimlerinden seçilmektedir.
11. Geçmiş hikâyelerde zaman bazen olağanüstülükler içerir. Göz açıp kapayınca kadar geçen zaman dilimlerine rastlanır ve bu uzak mesafeleri saliselik anda kat etmeye yarar. Günümüz hikâyeciliğinde bu tür bir zaman dilimine rastlanılmamaktadır.
12. Olağanüstü yollarla tedavi görme (Körlükten kurtulma, çocuk sahibi olma vs.) günümüz hikâyelerinde görülmemektedir.
13. Geçmişteki hikâyelerde yer alan bade içme ve rüya motifine günümüz hikâyelerinde rastlanılmamaktadır.
14. Geçmiş hikâyelerde kahramanların etnik kimliklerine pek rastlanılmaz. Ancak günümüz hikâyelerinde etnik kimliklere fazlaca yer verilmektedir.
15. Geçmişteki hikâyelerde olduğu gibi günümüz hikâyelerinde de kahramanların yardımcıları mevcuttur. Ancak bunlar formülistik sayılarla ifade edilmez.
16. Geçmişteki hikâyelerin manzum kısımları ile günümüz hikâyelerinin manzum kısımlar görevleri itibarıyla birbirine uygunluk göstermektedir.
17. Geçmişteki hikâyelerin anlatımı esnasında halk edebiyatının diğer türlerine ait kısa yerleştirmeler de yapılmaktaydı. Bir fıkra, usta malı bir deyiş, kısa bir mesel seyirci veya dinleyicinin dikkatlerini tekrar olayın üzerine çekmek için uygulanan bu yöntem yeni tarz hikâyelerde rastlanılmamaktadır.
18. Geçmişteki hikâyeler anlatıla anlatıla belirli bir ifade zenginliğine ulaşmış ve anlatıcının da maharetiyle edebi değeri yükselmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysa günümüz hikâyelerinde her ne kadar orijinal telifler olsa da henüz ifade noksanlığı, cümle bozukluğu, kusurlu sayılacak yerlerin düzeltilmesi, ilave

yapılabilecek yerlerin yerleştirilmesi gerçekleşmemiştir. Yeni hikâyeler birkaç nesil sonrasına kadar anlatılmaya devam ettiği takdirde bütün bunlar giderilmiş olacaktır.

Sonuç itibariyle, geçmişteki aşık tarzı geleneksel hikâye tasnifi ve kalıpları ile günümüz aşık tarzı geleneksel hikâye tasnif ve kalıplarını Aşık İsrail hikâyeleri üzerinden bir karşılaştırma yaptık. Yapılan karşılaştırmada geçmişteki hikâyelerle günümüzdeki hikâyelerin mukayesesinde geçmiş hikâyelerin daha romantik, sürrealist unsurlar taşıyan, zamanına göre meslek, makam, mevki taşıyan, hayali coğrafyalarda geçen olayları taşıdığı; günümüz hikâyelerinin daha realist olduğu, yaşanan olaylar ve bilinen mekanlarda geçtiği görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Altinkaynak, Erdoğan (2008), *Aşık Mehmet Hicrani'nin Hikâyeleri*, Konya: Kömen Yayınları.
- Altinkaynak, Erdoğan (2023), *Aşık İsrail Uzunkaya Aşık Tarzı Geleneksel Hikâyeler*, Ankara: Kültür Ajans Yayınları.
- Altinkaynak, Erdoğan (2019), *Anlatımlara – Derlemelere Dayalı Halk Kültürü*, Ankara: Kültür Ajans Yayınları.
- Boratav, Pertev Naili (2018), *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Ankara: Tercan Matbaası.

